

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

Електронне видання

**МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ СТУДІЇ»**

**Харків
2021**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Електронне видання

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
ТА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ СТУДІЇ»

для студентів I та II курсів
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
галузі знань 08 «Право»
спеціальності 081 «Право»,
галузі знань 29 «Міжнародні відносини»
спеціальності 293 «Міжнародне право»
денних факультетів

Харків
2021

Методичні матеріали для самостійної роботи та семінарських занять з навчальної дисципліни «Соціально-політичні студії» для студентів I та II курсів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право», галузі знань 29 «Міжнародні відносини» спеціальності 293 «Міжнародне право» денних факультетів / уклад.: М. П. Требін, О. Ю. Панфілов, В. Д. Воднік та ін. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2021. 58 с.

У к л а д а ч і: М. П. Требін,
О. Ю. Панфілов,
В. Д. Воднік,
О. В. Волянська,
Л. М. Герасіна
Г. П. Клімова,
І. В. Підкуркова,
В. Л. Погрібна,
І. О. Поліщук,
О. М. Сахань

© Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2021

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Соціально-політичні студії» є обов'язковою освітньою компонентою освітньо-професійної програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за галузями знань «Право», «Міжнародні відносини»; вивчає суспільство як цілісну систему, виявляє закони: соціальної взаємодії соціальних груп, інститутів, особистості; політики, політичних відносин і процесів; політичної культури, політичних систем і режимів, політичних партій та суспільно-політичних рухів, класів, соціальних груп, кланів, еліт, їх інтересів, форм діяльності, методів боротьби за владу тощо.

Теоретичною і методологічною її основою є фундаментальні доктрини політології, соціології, права та праці вітчизняних і зарубіжних спеціалістів у цих галузях.

Мета осягнення дисципліни – формування у здобувачів вищої школи цілісної системи знань про соціально-політичну дійсність, норми соціально-політичної поведінки, соціально-політичні цінності, що має сприяти вихованню освічених людей, здатних раціонально і критично давати оцінку соціально-політичних феноменів, здійснювати свідомий соціально-політичний вибір.

Відповідно до її знаннєвої компоненти і дидактичної структури завданнями є:

- теоретична і практична підготовка майбутніх фахівців у галузях права та міжнародних відносин з питань актуальних проблем розвитку соціальної і політичної сфер суспільства;

- набуття навиків аналізу, раціонального та критичного оцінювання соціально-політичних подій та явищ;

- розвиток умінь грамотно і точно формулювати та висловлювати свої позиції щодо механізмів функціонування соціополітичних систем, зміни політичних режимів та сутності світової політики в епоху глобалізації.

Засвоївши навчальну дисципліну, здобувач вищої освіти повинен демонструвати такі результати навчання:

- організовувати і контролювати соціальну діяльність та власні дії, пов'язані з реалізацією влади у політичній сфері;

організувати і проводити аналітичну експертизу діяльності суб'єктів влади;

збирати й аналізувати інформацію з національних і міжнародних джерел стосовно рішень інститутів влади;

загальнювати інформацію для аналізу та кваліфікації соціально-політичних процесів макро- і мікрорівнів (глобальних, регіональних, національних, соціетальних, локальних тощо);

розуміти сутність і природу громадської думки, використовувати результати дослідження громадської думки для прийняття політико-правових рішень;

аналізувати агентів та умови політико-правової соціалізації представників соціальних груп в різні історичні періоди та на будь-яких стадіях соціалізації;

моделювати шляхи формування політико-правової культури залежно від різних базових умов соціально-політичного розвитку держави;

приймати коректні вмотивовані рішення у майбутній професійній діяльності на основі знань щодо сутності феномену політичного лідерства, способів формування, розвитку і реалізації соціальних якостей політичних лідерів;

об'єктивно визначати інтереси соціальних суб'єктів у політичних відносинах та оцінювати мотиви політико-правової поведінки людей;

виявляти проблеми у правовому регулюванні соціальних відхилень і пропонувати способи їх вирішення з використанням наявних теоретичних і прикладних знань відповідно до принципів захисту прав людини та її основоположних свобод;

виявляти причини і наслідки девіантної поведінки осіб у політико-правовому полі та пропонувати способи її корекції.

ЗАГАЛЬНИЙ РОЗРАХУНОК ГОДИН ЛЕКЦІЙ, СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

№ з/п	Тема	Усього годин	У тому числі		
			лекції	семінарські заняття	самостійна робота
Змістовий модуль I. Суспільство як об'єкт соціально-політичного аналізу					
1	Соціально-політичні студії як навчальна дисципліна	8	2	2	4
2	Суспільство у соціально-політичному дискурсі	12	2	4	6
3	Інститути суспільства	10	2	2	6
		30	6	8	16
Змістовий модуль II. Влада, політика, особистість					
4	Влада і політика.	14	4	4	6
5	Особистість у політичному просторі	16	4	6	6
		30	8	10	12
Змістовий модуль III. Соціальні та політичні процеси і явища					
6	Соціальні відхилення	8	2	2	4
7	Громадська думка та соціально-політичні технології	8	2	2	4
8	Соціальні та політичні процеси	8	2	2	4
9	Світова політика	6	2	2	2
		30	8	8	14
Усього		90	22	26	42

ЗАТВЕРДЖЕНО
на засіданні кафедри
соціології та політології
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
(протокол № 1 від 1 вересня 2020 р.)

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ СТУДІЇ»

Модуль I. СУСПІЛЬСТВО ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНО- ПОЛІТИЧНОГО АНАЛІЗУ

1. Соціально-політичні студії як навчальна дисципліна

Об'єкт і предмет соціально-політичних студій. Закономірності функціонування та розвитку соціально-політичної сфери суспільства. Структура соціально-політичного знання: категорії, методи та функції. Формування парадигм сучасної вітчизняної та зарубіжної соціально-політичної думки.

2. Суспільство у соціально-політичному дискурсі

Суспільство як соціальна система. Типи й ознаки суспільства. Соціальна структура суспільства та її підструктури. Соціальні групи як елемент соціальної структури суспільства. Соціальна стратифікація. Соціальна нерівність та соціальна політика. Процес соціальної мобільності: види, канали, спрямованість і динаміка.

3. Інститути суспільства

Поняття соціального інституту. Механізм інституціоналізації. Загальні ознаки й структурні елементи соціального інституту. Види соціальних інститутів. Основні функції соціальних інститутів. Місце і роль політичних інститутів у системі соціальних інституцій суспільства. Особливості політичних ін-

ститутів. Політичні інститути (держава, політичні партії, громадсько-політичні рухи тощо) як елементи політичної системи суспільства. Функціональна характеристика політичних інститутів суспільства.

Модуль II. ВЛАДА, ПОЛІТИКА, ОСОБИСТІТЬ

4. Влада і політика

Влада і політика як феномени цивілізації та об'єкти соціально-політичного аналізу. Джерела, ресурси і носії влади у суспільстві. Різновиди влади, її рівні та функції; соціально-політичні й правові механізми здійснення політичного панування. Особливості реалізації владних відносин у публічній та «тіньовій» сферах політики; проблема соціального делегування влади. Легітимність та легітимація політичної влади. Дисперсія і дифузія влади. Політичні режими: сутність, різновиди та ознаки, критерії оцінки.

5. Особистість у політичному просторі

Особистість: поняття, структура, функції, її соціальний статус та соціальна роль. Соціальна типологія особистості. Соціально-політична діяльність і поведінка особистості. Соціалізація людини: структура, механізми й етапи; характеристики політичної соціалізації. Феномен лідерства у суспільстві. Соціальні якості політичних лідерів, функції та механізми впливу. Типології лідерства у політичній практиці держави та партій. Сутність феномену еліти. Плюралізм еліт у сучасному соціумі. Структура та соціальні функції політичної еліти. Механізми й канали рекрутування політичної еліти. Динаміка еліти: «обмін еліт», закон «циркуляції еліти» як проблема політичної наступності. Політична культура: сутність, структура, види та функції. Типологія політичних культур. Політичні субкультури.

Модуль III. СОЦІАЛЬНІ ТА ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ І ЯВИЩА

6. Соціальні відхилення

Соціальні норми: поняття, загальні характеристики, основні види, функції. Сутність і загальні ознаки соціальних відхилень. Типологія соціальних відхилень, форми девіантної поведінки. Загальні закономірності процесу формування та розвитку девіантної поведінки. Проблема співвідношення біологічного, психологічного та соціального в генезі девіантної поведінки. Фізіологічні (антропологічні) (Ч. Ломброзо, Р. Шелдон) та психологічні (З. Фройд, А. Адлер, Д. Доллард) пояснення девіацій. Культурологічні теорії девіантності (Р. Клауорд, Л. Оулін, Т. Селлін). Теорія диференційованої асоціації (Е. Сатерленд). Теорія культурного перенесення Г. Тарда. Теорія аномії (Е. Дюркгайм), теорія соціальної напруги та «ескалації цілей» (А. Коен, Р. Мертон), теорія стигматизації (Г. Беккер). Теорія конфлікту Р. Квінні. Поняття, суб'єкти та об'єкти соціального контролю. Види соціального контролю: зовнішній, внутрішній, супутній, відволікаючий. Соціальна профілактика девіацій: сутність, види, напрями. Інформаційний, пропагандистський, медично-біологічний, комплексний методи профілактики девіантної поведінки.

7. Громадська думка та соціально-політичні технології

Громадська думка як соціальний інститут: сутність, природа, механізм функціонування. Використання громадської думки у регулюванні економічної, соціальної та політичної сфер суспільства. Соціальні технології: сутність і призначення. Зміст та функції політичних технологій. Типології соціально-політичних технологій.

8. Соціальні та політичні процеси

Соціальний та політичний процеси як складові суспільного розвитку: взаємозв'язок, особливості протікання та рівні

прояву. Специфіка політичного процесу як елементу соціальної динаміки. Структурна композиція та фази розвитку соціально-політичного процесу. Основні форми і способи протікання соціально-політичних процесів. Типологія соціально-політичних процесів: трансформація, модернізація, модифікація. «Західний» та «незахідний» політичні процеси: порівняльний аналіз. Соціально-політичні процеси у транзитивних суспільствах.

9. Світова політика

Світова політика: сутність і процеси розвитку. Держави та міжнародні організації як суб'єкти світової політики. Глобалізація як мегатенденція світової політики. Глобальні проблеми сучасності. Антиглобалізм. Геополітичні виклики ХХІ ст.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Т е м а 1. Соціально-політичні студії як навчальна дисципліна

П л а н

1. Об'єкт, предмет, категоріальний апарат і функції соціально-політичних студій.
2. Закони соціально-політичної сфери буття суспільства.
3. Методологія соціально-політичних досліджень.
4. Сучасні парадигми соціально-політичного знання.

Література: основна 1–18; додаткова: 6, 33, 34, 45, 53, 56, 59, 60, 77, 92–99.

Т е м а 2. Суспільство у соціально-політичному дискурсі

П л а н

1. Суспільство як соціальна система. Типи і ознаки суспільства.
2. Соціальна структура суспільства: загальна характеристика.
3. Соціальні групи як елемент соціальної структури: сутність, види.
4. Підструктури соціальної структури суспільства.
5. Соціальна нерівність: причини виникнення та особливості прояву.
6. Сутність та критерії соціальної стратифікації.
7. Історичні форми стратифікації.
8. Процес соціальної мобільності: сутність, види, динаміка.

Література: основна: 3, 5, 9–14, 16–18; додаткова: 3, 4, 8, 24, 26, 38, 39, 41–43, 48, 49, 68, 73, 74, 88, 89, 92, 93, 95.

Т е м а 3. Інститути суспільства

П л а н

1. Сутність і структурні елементи соціального інституту.
2. Види і функції соціальних інститутів.
3. Соціальні організації: сутність, типи і функції.
4. Особливості політичних інститутів.

Література: основна: 1–18; додаткова: 25, 37, 40, 45, 56, 57, 59, 60, 77, 80, 90, 92–99.

Т е м а 4. Влада і політика

П л а н

1. Сутність феномену влади; її ознаки, різновиди та рівні.
2. Теоретичні концепції влади у політології, політичній соціології та правознавстві.
3. Структура політичної влади: суб'єкти (актори), об'єкти, соціальні джерела, ресурси, функції.
4. Легітимація влади: соціальні та політико-правові аспекти.
5. Політичні режими: сутність, різновиди, критерії наукового аналізу.

Література: основна: 1, 2, 4, 6–8, 15–18; додаткова: 19, 32, 45, 56, 59, 60, 72, 77, 94, 96–99.

Т е м а 5. Особистість у політичному просторі

П л а н

1. Особистість як соціальна одиниця.
2. Структура та функції особистості.

3. Механізм, етапи та інститути політичної соціалізації.
4. Сутність феномену еліти. Пліуралізм еліт у сучасному соціумі.
5. Структура та соціальні функції політичної еліти.
6. Закон «циркуляції еліти» як проблема політичної наступності.
7. Феномен лідерства у суспільстві.
8. Соціальні якості та функції політичних лідерів.
9. Типології політичного лідерства.
10. Політична культура як складова загальної культури людства. Основне призначення та зміст. Рівні прояву політичної культури.
11. Поняття, структура та функції політичної культури.
12. Політична свідомість як головний елемент політичної культури.
13. Діяльнісний аспект політичної культури: політична участь та політична поведінка.
14. Типологія політичних культур. Політичні субкультури: поняття та види.
15. Шляхи і чинники формування політичної культури.

Література: основна: 1–18; додаткова: 1, 2, 7, 9, 14, 27–29, 31, 35, 36–40, 44–47, 50, 51, 55, 56, 58, 59–61, 65–67, 69, 75–77, 79, 87, 92–99.

Т е м а 6. Соціальні відхилення

П л а н

1. Сутність, ознаки та типи соціальних відхилень.
2. Типологія соціальних відхилень, форми девіантної поведінки.
3. Соціальні норми і соціальний контроль як механізм соціальної регуляції поведінки людей.
4. Соціальна профілактика девіацій: сутність, види, напрями.

Література: основна: 3, 5, 9–14, 16–18; додаткова: 5, 10–13, 15, 30, 85, 92, 93, 95.

Тема 7. Громадська думка та соціально-політичні технології

П л а н

1. Поняття та природа «громадської думки».
2. Поняття «соціально-політична технологія»: визначення, сутність, типологія.
3. Виборчі технології: сутність та різновиди.
4. Виборчі технології в електоральному процесі України.

Література: основна: 1–18; додаткова: 45, 56, 59, 60, 62, 63, 77, 92–99.

Тема 8. Соціальні та політичні процеси

П л а н

1. Соціальний та політичний процеси як складові суспільного розвитку: взаємозв'язок, особливості розвитку та рівні прояву. Модифікація, модернізація та трансформація як шляхи соціального розвитку.
2. Типологія соціально-політичних процесів. «Незахідний» та «західний» політичні процеси: порівняльний аналіз.
3. Структурна композиція та форми перебігу соціально-політичного процесу. Головні форми і способи здійснення (протікання) соціально-політичного процесу.
4. Виборчий процес: поняття, різновиди та основні стадії.

Література: основна: 1–18; додаткова: 16, 20, 32, 42, 45, 54, 56, 59, 60, 64, 70, 71, 77, 81–83, 85, 86, 92–99.

Т е м а 9. Світова політика

П л а н

1. Зародження й розвиток міжнародних відносин. Поняття «система міжнародних відносин».
2. Світова політика: формування і зміст наукової дисципліни.
3. Особливості політичної структури сучасного світу і тенденції її розвитку.
4. Глобалізація сучасного світу як ключова тенденція світового розвитку.
5. Глобальні проблеми сучасності.
6. Геополітика.

Література: основна: 1, 2, 4, 6–8, 15–18; додаткова: 17, 18, 21–23, 45, 52, 56, 59, 60, 73, 77, 78, 84, 91, 94, 96–99.

ПОТОЧНИЙ МОДУЛЬНИЙ ТА ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

Опис предмета курсу «Соціально-політичні студії»

Курс	Рівень освіти, галузь знань, спеціальність	Характеристика навчального курсу (структура залікового кредиту)
<p>Кількість кредитів ЄКТС: 3,0</p> <p>Кількість модулів: 3</p> <p>Загальна кількість годин: 90</p> <p>Тижневих годин: 5, 6</p>	<p style="text-align: center;">перший (бакалаврський)</p> <p style="text-align: center;">08 «Право»</p> <p style="text-align: center;">081 «Право»</p> <p style="text-align: center;">29 «Міжнародні відносини»</p> <p style="text-align: center;">293 «Міжнародне право»</p>	<p>ОБОВ'ЯЗКОВА:</p> <p>Модуль I Лекції: 6 Практичні заняття: 8 Самостійна робота: 16</p> <p>Модуль II Лекції: 8 Практичні заняття: 10 Самостійна робота: 12</p> <p>Модуль III Лекції: 8 Практичні заняття: 8 Самостійна робота: 14</p> <p>Види контролю: поточний контроль; підсумковий контроль знань: залік</p>

ОРГАНІЗАЦІЯ ПОТОЧНОГО МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ

Оцінювання знань студентів (здобувачів освіти) з дисципліни здійснюється на основі результатів поточного модульного контролю (ПМК). Загальним об'єктом оцінювання знань студентів є відповідні частини навчальної програми дисципліни «Соціально-політичні студії», засвоєння якої перевіряється під час ПМК.

Завдання ПМК – перевірка розуміння і засвоєння навчального матеріалу змістового модуля, здатності осмислити зміст окремих тем чи розділу, вмінь застосовувати отримані знання при вирішенні професійних проблем.

Об'єктами ПМК знань студентів з дисципліни є:

- систематичність та активність роботи на лекціях, семінарських заняттях (відвідування відповідних форм навчального процесу, активність та рівень знань при обговоренні питань);

- виконання контрольних завдань на практичних заняттях;

- індивідуальні та інші форми робіт.

Оцінювання результатів ПМК здійснюється викладачем наприкінці занять і вивчення змістового модуля. Критеріями оцінювання ПМК є:

а) активність та рівень знань при обговоренні питань семінарських занять, відвідування відповідних форм навчального процесу, самостійне опрацювання окремих тем чи питань, інші форми робіт;

б) виконання контрольної роботи у формі тестування.

Критерії оцінювання цих робіт, порядок і час складання тестів визначаються кафедрою і доводяться до відома студентів на початку навчального року, що передує їх проведенню.

Підсумковий бал за результатами ПМК виводиться під час останнього у семестрі семінарського заняття. Загальна кількість балів за ПМК – 90. Кожен модуль оцінюється у 30 балів. Результати ПМК знань студентів вносяться до відомості обліку поточної успішності, є основою для визначення загальної успішності студента з дисципліни «Соціально-політичні студії» і враховуються (за необхідності) при виставленні балів за підсумковий контроль знань (ПКЗ).

У разі невиконання завдань ПМК з об'єктивних причин студенти мають право (за дозволом декана) скласти їх у досесійний період. Порядок перескладання визначає кафедра і викладач.

ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Індивідуальна робота сприяє глибшому оволодінню предметом навчальної дисципліни, розширенню ерудиції, закріпленню навиків науково-дослідної роботи; має органічно поєднувати різні види, що стимулюватиме творчий пошук та мислення. Це допомагає вільно орієнтуватися у системі соціологічних та політологічних знань і всебічно підготуватися до самостійної праці.

Індивідуальна робота з соціально-політичних студій може включати: участь у роботі студентського наукового гуртка (групи) із соціально-політичних студій, студентських наукових конференціях (з опублікуванням тез), конкурсах, олімпіадах; написання етюдів, есе, рефератів, їх презентацію; анотацію та реферування додаткової літератури; складання бібліографії до окремих тем; інші форми роботи.

Вибір студентом видів індивідуальної роботи здійснюється на альтернативній основі (за власним інтересом чи за узгодженням із викладачем). Організацію, контроль та оцінку якості виконання індивідуальної роботи здійснює викладач – керівник індивідуальної роботи. За виконану індивідуальну роботу можна отримати до 10 балів.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ УСПІШНОСТІ СТУДЕНТІВ

Підсумкове оцінювання рівня знань студентів з дисципліни «Соціально-політичні студії» здійснюється на основі результатів ПМК та індивідуальної роботи за 100-бальною шкалою (90 балів – ПМК і 10 балів – індивідуальна робота).

Конкретний перелік питань та завдань, що охоплюють увесь зміст навчальної дисципліни, критерії оцінювання успішності студентів, порядок і час складання ПМК визначаються кафедрою і доводяться до її відома на початку навчального року.

До відомості обліку підсумкової успішності вносяться сумарні результати в балах за ПМК та індивідуальну роботу. Студент отримує залік у випадку, коли за результатами ПМК та індивідуальної роботи має не менше 60 балів.

Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни виставляється у залікову книжку.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Що є об'єктом соціально-політичних студій?
2. Що є предметом дослідження соціально-політичних студій?
3. Які категорії соціально-політичного знання Вам відомі?
4. Назвіть основні функції соціально-політичних студій.
5. Які закони соціально-політичної сфери існують?
6. Дайте характеристику загальнологічних методів дослідження соціально-політичних об'єктів.
7. Охарактеризуйте основні загальні методи дослідження соціально-політичних об'єктів.
8. Які методи емпіричних досліджень соціально-політичних об'єктів Вам відомі?
9. Визначення поняття «парадигма».
10. Яка сутність структурно-функціональної парадигми?
11. Дайте характеристику соціально-конфліктної парадигми.
12. У чому сутність символічно-інтерактивної парадигми?
13. Який зміст і сутність синергетичної парадигми соціально-політичного знання?
14. Хто з відомих вчених розглядав суспільство на макрорівні?
15. У чому полягає суть розгляду суспільства на макрорівні?
16. Назвіть основні ознаки системи.
17. У чому полягає сутність типологізації суспільства О. Контом, Г. Спенсером, Е. Дюркгаймом, К. Марксом, М. Вебером?
18. Зміст постіндустріальної концепції суспільства.
19. Що розуміють під соціальною групою?
20. Наведіть класифікацію соціальних груп за різними критеріями.
21. У чому полягає різниця між первинними і вторинними групами?

22. Поняття етносу. Яка його структура?
23. Проаналізуйте основні компоненти етнічної структури українського суспільства.
24. Дайте визначення соціально-демографічної підструктури суспільства.
25. Які чинники визначають зміни чисельності населення у суспільстві?
26. Поняття урбанізації. Назвіть її позитивні і негативні риси.
27. Які теоретичні моделі міських структур Вам відомі?
28. Назвіть істотні ознаки професії.
29. Поняття професійної групи.
30. Дайте визначення класу.
31. Назвіть чинники, що сприяють стратифікації суспільства.
32. Що розуміють під соціальною мобільністю?
33. Дайте характеристику процесу маргінальності у суспільстві.
34. Назвіть ознаки соціального інституту.
35. Як здійснюється процес інституціоналізації суспільного життя?
36. Які загальні функції соціальних інститутів Вам відомі?
37. Назвіть види соціальних інститутів.
38. Охарактеризуйте головні групи елементів політичної системи.
39. Які підсистеми виокремлюють у структурі політичної системи суспільства?
40. Які функції виконує політична система?
41. У чому полягає сутність політичних інститутів?
42. Дайте характеристику держави як основного політичного інституту суспільства.
43. Які функції виконують політичні партії?
44. Що Вам відомо про типологію політичних партій?
45. Дайте характеристику влади як феномену суспільного життя.
46. Які основні елементи влади Ви знаєте.
47. У чому полягає сутність політичної влади, її суб'єкта та об'єкта?

48. Що означає принцип поділу влади і яка необхідність у його дотриманні?
49. Охарактеризуйте гілки державної влади в Україні, послуговуючись Конституцією та законами України.
50. Поняття легітимності влади.
51. На прикладах з історії сучасного політичного життя України розкрийте поняття «партократія», «бюрократія» і «технократія».
52. Дайте характеристику соціологічного, субстанціонального і діяльнісного визначення політики.
53. Які види політики Вам відомі?
54. Охарактеризуйте сутність політичного режиму.
55. Які основні ознаки політичного режиму Вам відомі?
56. Розкрийте різноманітність підходів щодо типологізації політичних режимів.
57. Які ознаки тоталітарного політичного режиму Вам відомі?
58. Здійсніть порівняльну характеристику політичних режимів тоталітаризму та авторитаризму.
59. Розкрийте базові принципи демократичного режиму влади.
60. Надайте характеристику поглядів на демократію в історії політичної думки.
61. У чому полягає сутність ліберальної теорії демократії?
62. Які основоположні ідеї плюралістичної демократії?
63. Які «гібридні» режими Вам відомі?
64. Які соціологічні підходи до аналізу особистості Вам відомі?
65. Що складає структуру особистості?
66. Наведіть типологію особистості.
67. Яка структура соціалізації людини?
68. Розкрийте механізми соціалізації людини.
69. Охарактеризуйте етапи соціалізації людини.
70. Як Ви розумієте феномен лідерства у суспільстві?
71. Що розуміють під «політичним лідерством»?
72. Яка структура політичного лідерства?
73. Які функції виконує політичний лідер у суспільстві?

74. Наведіть приклади типології політичного лідерства.
75. Розкрийте основні положення класичних елітистських концепцій.
76. Охарактеризуйте сучасні елітистські концепції.
77. У чому полягає сутність політичної еліти?
78. Яка структура політичної еліти?
79. Які механізми рекрутування політичної еліти Вам відомі?
80. Дайте визначення політичної культури.
81. Що складає структуру політичної культури?
82. Які функції виконує політична культура у суспільстві?
83. Наведіть приклади типології політичної культури.
84. Поняття політичної субкультури.
85. У чому суть соціальних відхилень?
86. Які основні теоретичні підходи до аналізу причин соціальних відхилень Вам відомі?
87. Назвіть ознаки соціальних відхилень.
88. Які типи соціальних відхилень Вам відомі?
89. З яких головних елементів складається соціальний контроль?
90. Що розуміють під соціальними нормами?
91. Які соціальні санкції Вам відомі?
92. У чому полягає сутність громадської думки?
93. Яка природа громадської думки?
94. Які підходи до розуміння суб'єкта громадської думки Вам відомі?
95. Охарактеризуйте об'єкт громадської думки.
96. Назвіть основні етапи формування громадської думки.
97. Виділіть основні стадії формування та функціонування громадської думки.
98. Які функції виконує громадська думка?
99. Які значення поняття «соціальні технології» Вам відомі?
100. Дайте визначення соціально-політичних технологій.
101. Розкрийте сутність соціально-політичних технологій.
102. За якими критеріями класифікують соціально-політичні технології?

103. Надайте характеристику властивостей соціально-політичних технологій.
104. Сутність виборчих технологій.
105. Які підходи до розуміння сутності виборчих технологій Вам відомі?
106. Дайте характеристику основних типів виборчих технологій.
107. Що розуміється під соціальним процесом?
108. Які складові соціального процесу?
109. Які теоретичні моделі розвитку суспільства Вам відомі?
110. У чому полягає сутність політичного процесу?
111. Які стадії розвитку політичного процесу виокремлюють?
112. За якими критеріями можна здійснювати типологізацію соціально-політичних процесів?
113. Дайте характеристику «незахідного» політичного процесу за поглядами Л. Пая.
114. Проведіть порівняльний аналіз «західного» та «незахідного» політичних процесів.
115. У чому виявляються специфічні ознаки політичного процесу в транзитивних суспільствах?
116. Розкрийте сутність основних форм протікання соціально-політичних процесів.
117. Дайте визначення світової політики.
118. У чому сутність міжнародних відносин?
119. Які форми міжнародної взаємодії Вам відомі?
120. Назвіть основні принципи світової політики.
121. Визначте суть світового політичного процесу.
122. Структура і характеристика складових світового політичного процесу.
123. Які позитивні і негативні наслідки глобалізації?
124. Розкрийте особливості становлення і розвитку антиглобалізму.
125. Дайте розгорнуту характеристику геополітики.

СЛОВНИК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ

Авторитаризм – державно-політичний устрій, коли в країні встановлюється режим особистої (чи групової) влади за мінімальною участю народу. Кредо середньовічного авторитаризму: «Король не може переступити закон, адже закон тотожний його волі».

Адаптація – процес пристосування людини до соціально-економічних умов, рольових функцій, соціальних норм, які складаються на різних рівнях життєдіяльності суспільства, соціальних груп і соціальних організацій, соціальних інститутів, що виступають як її середовище

Активність – здатність особистості самостійно, енергійно та інтенсивно здійснювати соціально значущі дії.

Аналіз – уявне або реальне розкладання об'єкта на складові.

Аналогія – ймовірний, правдоподібний висновок про схожість двох предметів або явищ за якою-небудь ознакою на підставі встановленої їх подібності за іншими ознаками.

Анкетування – метод опитування, при якому дослідник спілкується з респондентом (учасником соціологічного опитування) за допомогою анкети.

Антрепренерська система – спосіб демократичного добору еліт, за якого оцінка якостей претендентів залежить від громадської думки і виконання відповідних процедур (виборів). До претендентів висувається певна кількість формальних вимог. На перше місце виходять особистісні якості претендентів. Статусні позиції людей не відіграють значної ролі.

Архівні дослідження – дослідження існуючих історичних свідчень і документів, складених або збережених іншими особами або організаціями.

Багатовладдя – порядок, за якого влада в державі чи організації здійснюється водночас декількома посадовими особами, органами, установами або політичними центрами, які не співпрацюють, а є суперниками, конфліктують між собою.

Багатополярність – система світового устрою, за якого безліч держав мають приблизно рівний військовий і економічний потенціал.

Баланс сил – така ситуація у міжнародних відносинах, коли існує паритет або стабільність між сторонами.

Бунт – 1) масова незгода і неприйняття народом існуючого порядку правління, що виражається у фізичній і, як правило, кривавій формі; 2) тип поведінки, яка має місце, коли члени суспільства – бунтарі відкидають і культурні цілі суспільства, і засоби їх досягнення, але при цьому висувають на їх місце нові норми. Такі індивіди розривають зі своїм соціальним оточенням і приєднуються до груп з новими ідеологіями, наприклад, поповнюють радикальні громадські рухи.

Відокремлення – метод здійснення соціального контролю шляхом обмеження контактів девіанта з іншими людьми, але не повна ізоляція від суспільства; такий підхід допускає виправлення девіантів і їх повернення в суспільство, коли вони будуть готові знову виконувати загальноприйняті норми.

Вибори – процедура формування державного органу, представницького органу місцевого самоврядування або наділення повноваженнями посадової особи, що здійснюється шляхом голосування уповноважених осіб за умови, що на кожний представлений таким чином мандат можуть претендувати в установленому порядку двоє і більше кандидатів.

Виборча система – сукупність правил і законів, що забезпечують певний тип організації влади, участь суспільства у формуванні державних, представницьких, законодавчих, судових і виконавчих органів, вираження волі тієї частини населення, яка за законодавством вважається достатньою для визнання результатів виборів легітимними.

Виборче право – сукупність юридичних норм, що закріплюють права громадян обирати та бути обраними в органи державної влади, а також право відкликання виборцями обраних осіб, які не виправдали їх довіри.

Виборчий процес – врегульована законом та іншими соціальними нормами діяльність індивідів, органів, організацій і груп із підготовки та проведення виборів до державних органів та органів самоврядування. Стадії **в. п.**: призначення (оголошення) дня виборів (початку виборчої кампанії); встановлен-

ня виборчих округів; встановлення (організація) виборчих дільниць; створення спеціальних виборчих органів (комісій, бюро і подібне); реєстрація виборців (формування списків виборців); висування й реєстрація кандидатів; агітаційна кампанія; голосування; підрахунок голосів і встановлення результатів виборів; можливий другий тур голосування та/або нові (повторні) вибори; встановлення остаточних результатів виборів та їх публікація; припинення діяльності виборчих комісій.

Виборчі технології – сукупність методів, програм та практик впливу на свідомість електорату з боку суб'єктів виборчого процесу і залучених ними медіакорпорацій та інших комунікаторів з метою отримати необхідну підтримку виборців через їх голосування на політичних виборах.

Війна – складне суспільно-політичне явище, пов'язане з розв'язанням протиріч між державами, народами, національними і соціальними групами з переходом до застосування засобів збройної боротьби у формі бойових дій.

Влада – 1) специфічне непаритетне відношення між соціальними суб'єктами, явище, яке має свої суспільні джерела та різноманітні ресурси; властивість і функція соціальної системи, що походить зі складного комплексу системних взаємодій та структурних ієрархій; 2) спосіб ієрархічної самоорганізації соціальних відносин, заснований на цільовому розподілі функцій управління, підпорядкування і соціального контролю.

Геополітика – теоретична школа, що досліджує міжнародні відносини з позиції географічного детермінізму.

Глобалізм – сучасна доктрина, де розглядається процес розширення та поглиблення міжнародних зв'язків та інститутів з інтеграцією в єдиний простір.

Громадська думка – 1) історично зумовлений динамічний стан масової свідомості великих груп людей, який своїм змістом віддзеркалює співвідношення соціальних сил, що фактично діють у суспільстві; 2) особливий прояв масової свідомості, який виявляється у вербальних і невербальних оцінках і віддзеркалює ставлення індивідів до актуальних проблем суспільного життя, соціально важливих фактів і подій. Це єдині за змі-

стом судження, присвячені фактам соціального життя, колективної діяльності та діяльності окремих індивідів.

Девіантна поведінка – вчинки, дії людини, які не відповідають офіційно встановленим або фактично сформованим, визнаним у даному суспільстві нормам.

Дедукація – процес аналітичного міркування від загального до часткового або менш загального.

Делегування влади – передання на певний період тих чи інших повноважень від одних суб'єктів влади (як правило державних) до інших органів управління, юридичних або фізичних осіб, які не мали раніше цих ресурсів впливу.

Демократизація – процес, у результаті якого відбувається перехід від тоталітарних режимів до демократії; процес упровадження демократичних принципів у політичну систему, культуру, стиль життя тощо.

Демократія – 1) суспільно-політична система, режим народовладдя, що ґрунтується на свободі й добровільності всіх форм життєдіяльності громадян; 2) політичний режим, в якому всі громадяни володіють рівними правами на владу, обирають, контролюють її та можуть бути обраними; 3) «ідеальна модель» політичного устрою або певний суспільний світогляд, що базується на цінностях свободи, рівноправності, прав людини.

Демонстрація – масова хода як публічне вираження соціально-політичного настрою; організована форма політичних дій, яка має організаторів, цілі та завдання (наприклад, сприяти більшій підтримці виборців на користь певного кандидата та виграти виборчу кампанію).

Державна влада – публічний феномен політичного характеру, основна форма політичного панування великої соціальної спільноти (народу, класу тощо); володіє верховенством і суверенітетом, має спеціалізований апарат з регулювання соціальних відносин, використовує право і легітимний примус; є системною функцією асиметричного суспільства.

Дисперсія влади – характерна ознака плюралістичної демократії, стан, що свідчить про більш дрібний поділ ресурсів влади, ніж офіційний розподіл повноважень і прерогатив між гілками державного правління, інститутами та функціональними рівнями влади.

Диференціація влади – розподіл владних повноважень і функцій за ступенями, рівнями, ешелонами, ланками, регіонами.

Експеримент – метод збору і аналізу емпіричних даних з метою перевірки гіпотез щодо причинних зв'язків між явищами.

Еліта (франц. élite – кращий, добірніший) – поняття і суспільний феномен як соціальна верства, становище в суспільстві, якості якого дають змогу ним управляти або впливати на процес управління, ціннісні орієнтації та поведінкові стереотипи (позитивно або негативно). Поняття «*e.*» фіксує результат усвідомлення суспільством і пізнання наукою процесів стратифікації суспільства.

Заколот – збройне повстання, бунт ворожих сил проти державної влади, переважно організований у результаті таємної змови.

Зовнішня політика – практичне втілення основних принципів міжнародної політики держави, що відповідає її національним інтересам.

Ідентичність – концепт, що виражає переживання і (або) усвідомлення особистістю своєї належності до тієї або іншої соціально-особистісної позиції в межах соціальних ролей та їх станів як уявлення людиною самої себе унікальною, цілісною, єдиною в часі та ставленні до навколишнього світу. Значення *i.* визначають три базисні потреби людини: належність до співтовариства, позитивна самооцінка та безпека. *I.* є результатом, тим, що сталося, результатом історії (пошуків аутентичності та її легітимності), тобто результатом самозбереження, захисту «себе» (як «справжнього», «істинного», «щирого») і, отже, нападу на «іншого» (як «неістинного»). *I.* є ансамблем ідентифікацій, їх включенням в єдине унікальне тотожне собі ціле (паттерн *i.* уявляється соціальним суб'єктом).

Ідеологія (від грец. *ídeá* – початок, основа, первообраз і *λόγος* – слово, вчення) – система поглядів та ідей, в яких усвідомлено й оцінено ставлення людей до дійсності і один до одного, соціальних проблем і конфліктів, а також сформульовано цілі соціальної діяльності.

Ізоляція – метод здійснення соціального контролю, суть якого полягає в тому, щоб поставити нездоланні бар'єри між

девіантом і суспільством без яких-небудь спроб виправлення або перевиховання його.

Індукція – процес виведення загального стану зі спостереження низки поодиноких фактів, тобто пізнання від окремого до загального.

Інновація – 1) ідея, новітній продукт у галузі техніки, технології, організації праці, управління, а також у інших сферах наукової та соціальної діяльності, що засновано на використанні досягнень науки і передового досвіду, є кінцевим результатом інноваційної діяльності; 2) тип поведінки (за Р. Мертоном), за якої індивіди твердо дотримуються встановлених суспільством цілей, але відкидають схвалені суспільством засоби їх досягнення.

Інститут – 1) стійкий комплекс формальних і неформальних правил, принципів, норм, настанов, які регулюють різні сфери людської діяльності та організують їх у систему ролей і статусів, що складають соціальну систему (соціологічне трактування); 2) організаційно-правове втілення чинного порядку організації та функцій соціальних груп, що є матеріальною основою і соціальним субстратом інституційності (юридичне трактування).

Інститути політичні – організаційно оформлені, відносно стійкі форми політичної практики (політичні організації, держава, її органи тощо), які забезпечені спеціальними фаховими групами, виконують політичні функції та діють за певними нормами.

Інтерація – налагодження зв'язків з іншими людьми, здатність особи бути суб'єктом соціального зв'язку.

Інтереси – ставлення особистості до свого становища та умов життя в даній соціальній і економічній структурі, а також до обумовлених цим станом потреб.

Інтеріоризація – процес включення соціальних норм та цінностей до внутрішнього світу людини.

Інтерналізація – процес засвоєння, опанування «зовнішніх» цінностей, норм, культурних чинників. Джерелом інтерналізації можуть бути інші люди, документи, інформаційні системи, власні спостереження.

Інцидент – дії однієї зі сторін, які викликають відповідну реакцію іншої сторони.

Кейс-стаді (case study) – детальне дослідження окремого випадку, що відноситься до певного класу феноменів.

Класифікація – розподіл тих чи інших об'єктів за класами залежно від їх загальних ознак, що фіксує закономірні зв'язки між класами об'єктів в єдиній системі конкретної галузі знання.

Контроль соціальний – сукупність засобів та методів впливу суспільства на небажані форми поведінки з метою їх знищення або мінімізації.

Контрреволюція – боротьба опозиційних сил проти революційних класів чи сил і створеного революцією нового суспільного та державного ладу. Має на меті збереження своїх привілеїв або реставрацію вже поваленого революцією суспільно-політичного ладу.

Контрреформа – дії, спрямовані на скасування або обмеження порядків, уведених реформами.

Конфлікт міжнародний – безпосереднє або непряме зіткнення двох або кількох учасників міжнародних відносин (держав, груп держав, народів, політичних рухів тощо) за можливість реалізації своїх життєво важливих або принципових інтересів на основі наявних між ними протиріч об'єктивного чи суб'єктивного характеру. За своїм походженням ці протиріччя і породжені ними проблеми у взаєминах між суб'єктами міжнародних відносин можуть бути територіальні, національні, релігійні, економічні, військово-стратегічні, науково-технічні тощо. Найістотнішими характеристиками *к. м.* виступають динамічні взаємодії суб'єктів міжнародних відносин, що мають форму протиборства з приводу досягнення взаємонесумісних і взаємовиключних цілей.

Конформність – тип поведінки, яка має місце, коли члени суспільства приймають і мету – досягнення матеріального успіху, і соціально затвердені засоби її здійснення. Подібна поведінка є основою стабільного суспільства.

Легалізація державної влади – юридичне проголошення правомірності її виникнення (установлення), організації та діяльності.

Легітимація політичної влади – процес, шляхом якого вона набуває якості легітимності, соціального визнання, виправдання, схвалення тощо.

Легітимність влади – її авторитет у громадян, визнання права управляти і згода підкорятися; виражає справедливість, правильність, виправданість, правову й моральну законність та інші чесноти влади. **Л.** оцінюється за її відповідністю інтересам більшості населення, його уявленням про справедливість, певним соціально-психічним установкам і очікуванням людей.

Лідер – особа, яка наділена певним обсягом повноважень для того, щоб формулювати і виражати інтереси і цілі інших людей, мобілізувати їх на певні дії.

Лідер-агітатор – особа, яку відрізняють бажання широко агітувати і спілкуватися з громадянами; часто виступає перед публікою, намагається бути поміченим, збуджує публіку закличками, провокує та принижує своїх опонентів.

Лідер-адміністратор – особа, яка здатна приймати зважені політичні рішення, схильна до компромісів. Вона фокусує свою увагу на маніпуляції певною групою, демонструючи неупереджений безособовий інтерес до завдань організації.

Лідер-пожежний – особа, яка орієнтована на найнагальніші проблеми суспільства, його дії залежать від конкретної ситуації.

Лідер-прапорносець – особа, яку відрізняють особливе бачення дійсності, певний ідеал, мрія, що здатна надихнути широкі маси.

Лідер-служитель – особа, яка у своїй діяльності орієнтується на потреби своїх прихильників та виборців і діє від їх імені.

Лідер-теоретик – особа, яка прагне до абстракції та масштабності. Розгляд різних ідей часто виступає для теоретика самоціллю, що іноді віддаляє його від прихильників. Цей лідер схильний розробляти програми, проекти, але не бажає займатися практичною політикою.

Лідер-торговець – особа, яка здатна привабливо піднести свої ідеї, грамотно переконати громадян у перевазі їх над ідеями інших.

Лідерство – один із механізмів інтеграції групової діяльності, за якого відбувається ефективний соціальний вплив одних людей на інших безвідносно до того, чи мають перші адміністративні важелі чи ні.

Лідерство авторитарне – коли лідер має достатню владу, щоб нав'язувати свою волю підлеглим і без вагань втілювати в життя прийняті рішення, використовуючи адміністративні методи впливу. Він одноосібно розв'язує усі питання, не враховуючи думки підлеглих, часто втручається в дії нижчих керівників, зв'язує їх ініціативу і не дозволяє їм самостійно приймати рішення.

Лідерство демократичне – виражається у врахуванні керівником інтересів і думок усіх членів соціальної спільноти, групи або організації та їх участі в управлінні. Такого лідера вирізняють гнучкість мислення, схильність до отримання найповнішої інформації, увага до тих аргументів, що не збігаються з його власною позицією.

Лідерство політичне – обумовлена системою соціально-політичних та психологічних відносин здатність суб'єкта здійснювати вплив на політичну діяльність окремих осіб та соціальних об'єднань; соціально значуща спеціалізована діяльність, що проводиться політичними лідерами відповідно до їх статусно-рольових та владних повноважень.

Лідерство раціонально-легальне – лідерство, що засноване на існуючій у суспільстві нормативно-правовій базі. Лідер обирається через демократичні процедури і надання йому повноважень.

Лідерство традиційне – лідерство, що засноване на політичних традиціях. Воно передбачає віру підлеглих у те, що влада законна, оскільки вона існувала завжди. Влада правителя пов'язана з традиційними нормами, на які він посилається, організовуючи свою діяльність.

Лідерство харизматичне – лідерство, що передбачає виключні особистісні якості самого лідера, якими він наділений реально або які приписуються йому його оточенням і постійно поширюються засобами масової інформації. Основою легітимності харизматичного лідерства є його переваги над іншими.

Метод – логічна конструкція імперативного характеру, що задає певний план дій.

Міжнародна система – сукупність міжнародних акторів та відносин між ними. Спираючись на просторово-географічні характеристики, слід говорити про загальнопланетарну (глобальну) *м. с.* та її регіональні підсистеми, елементами яких, своєю чергою, виступають субрегіональні підсистеми. За видами міжнародних відносин розрізняють економічну, політичну, військово-стратегічну й інші системи. Структуру *м. с.* визначають такі елементи: конфігурація співвідношення сил, ієрархія акторів, гомогенність чи гетерогенність складу, внутрішній режим. Представники школи політичного реалізму ввели в теорію міжнародних відносин такі широковідомі види *м. с.* відповідно до їх структури, як монополярна, біполярна, мультиполярна або система рівноваги сил.

Міжнародний актор – активний учасник (колективний або індивідуальний) міжнародних відносин, який має можливість впливати на процес прийняття і здійснення рішень у світовій політичній системі.

Міжнародні відносини – система реальних зв'язків між державами, що створюють свого роду простір, в якому існує світова політика.

Мітинг – масові збори для обговорення суттєво важливих питань поточного життя на підтримку певних вимог або для вираження солідарності чи протесту.

Моделювання – дослідження певних явищ, процесів або систем об'єктів шляхом побудови та дослідження їх моделей, а також використання моделей для визначення або уточнення характеристик та раціоналізації засобів побудови нових об'єктів.

Напруга соціальна – такий стан соціальної системи, змістом якого є процес виникнення та розвитку суперечностей відносин, інтересів, дій людей, соціальних груп та інститутів, суспільства в цілому, що характеризується підсиленням протилежних тенденцій, потреб і цілей соціальних спільнот та індивідів, супроводжується зростанням незадоволеності, негативною психологічною спрямованістю, дестабілізацією соціальних зв'язків. Необхідна умова визрівання *н. с.* – виникнення соціальних суперечностей.

Наркоманія – психічний розлад, зумовлений залежністю від наркотичного засобу або психотропної речовини внаслідок зловживання цим засобом або цією речовиною.

Настанова – соціально обумовлена схильність особистості до певної дії в конкретних умовах.

Національний інтерес – усвідомлення і відображення корінних потреб суспільства в державній політиці.

Норма соціальна – правила, які виражають вимоги суспільства, соціальної групи до поведінки особистості, групи в їх взаємовідносинах один з одним, соціальними інститутами, суспільством у цілому.

Органи державної влади – інституційні елементи державної влади, в яких зосереджені, локалізовані й сконцентровані державні владні функції та суб'єкти, які ці функції виконують; їх функціонування пов'язане з суб'єктивними діями її людських носіїв.

Особистість – конкретне відображення сутності людини, інтеграція в індивіді соціально значущих рис та соціальних відносин даного суспільства, що певним чином реалізується у практичній діяльності.

Переворот – насильницька та неконституційна зміна влади в державі або збройний виступ армії проти державної влади у результаті таємної змови; зміна влади в державі з обов'язковим порушенням чинних на даний момент конституційних і правових норм зазвичай із застосуванням сили для захоплення центрів управління державою і здійсненням фізичної ізоляції (іноді арешту або вбивства) діючих його керівників.

Переконання – особисті соціально-психологічні потреби, в основу яких покладені певні уявлення, ідеї, принципи, що визначають ставлення людини до дійсності та спонукають її діяти відповідно до своїх ідеалів, принципів, поглядів, світогляду.

Повстання – масовий збройний виступ проти встановленого соціально-політичного стану, спрямований проти влади, тиранії.

Поліархія – особливий різновид демократичного режиму правління, за якого громадянам надаються найширші можливості політичної участі й соціального контролю, а групам інтересів і лідерам – умови відкритої конкуренції за владу.

Політика – соціальне явище, людська діяльність, що виражається у взаємодії між соціальними спільнотами, класами, націями, народами, державами, партіями, громадянами та їх об'єднаннями на ґрунті політичної влади, реалізації певних цілей з метою поліпшення умов життя людей, забезпечення суспільного і світового порядку.

Політико-правові інститути – відносно виокремлені організаційно-функціональні структури держави й стабільні форми публічної політики, які виконують власні специфічні функції в цілісній системі державно-політичного регулювання суспільних відносин засобами правового й політичного впливу.

Політична влада – 1) функціональний політико-правовий інститут держави і суспільства, який проектується та утворюється людьми, його органи та установи мають визначену структуру, професійний склад і компетенції, розвиваються і функціонують в організованому соціальному просторі; 2) потужний важіль правління, циркулюючий засіб, що постає предметом накопичення й обміну ресурсів з тенденцією нерівномірного їх розподілу серед чинних суб'єктів політики.

Політична діяльність – 1) вид суспільної діяльності суб'єктів політики, уособленої як потреба в сукупності осмислених дій, що ґрунтуються на врахуванні політичних інтересів, мобілізації політичної волі з метою досягнення політичних цілей; 2) систематичне свідоме втручання окремих індивідів чи груп людей в систему соціально-політичних зв'язків і відносин із метою пристосування її до своїх інтересів, цінностей та ідеалів, є найважливішою складовою політичного процесу; це специфічна форма активного ставлення людей до свого суспільного середовища, яка має на меті цілеспрямоване його регулювання та перетворення за допомогою чинника влади; 3) сукупність дій суспільних груп (класів, соціальних страт, націй тощо) щодо реалізації політичних інтересів з приводу завоювання, використання та утримання влади.

Політична еліта – привілейована соціальна група, яка концентрує у своїх руках значний обсяг політичної влади, забезпечує інтеграцію, координацію, субординацію і відображення в політичних установках інтересів різних верств суспільства, створює механізм втілення політичних задумів.

Політична ідеологія – відносно систематизована сукупність понять, ідей і уявлень, в яких суб'єкти політичних відносин усвідомлюють свої політичні інтереси і якими виправдовують свої політичні спрямування; доктрина, що обґрунтовує зазіхання будь-якої групи на владу або її використання та передбачає ту або іншу стратегію політичних дій.

Політична кампанія – система заходів, які здійснюються суб'єктом політичної дії протягом певного періоду задля досягнення певної політичної мети або створення передумов для цього; управлінський процес, ініційований політичним актором для переслідування певних політичних цілей методами і засобами, що виключають застосування відкритих форм примусу.

Політична криза – особливий стан розвитку і функціонування політичної системи суспільства і насамперед її державних структур, який характеризується нестабільністю, розбалансованістю діяльності політичних інститутів, зниженням рівня керованості всіма сферами життя суспільства, наростанням соціально-політичної активності мас.

Політична культура – 1) специфічний та історично зумовлений продукт життєдіяльності людей, їх політичної творчості, що виражає процес освоєння класами, націями, іншими соціальними спільнотами та індивідами політичних відносин; 2) система політичного досвіду, знань, установок, поглядів, стереотипів, концепцій, зразків поведінки і функціонування політичних суб'єктів; зрілість і компетентність громадян в оцінці політичних явищ; форма політичної етики, поведінки, вчинків і дій людей; 3) особливості функціонування тих чи інших суспільно-політичних інститутів, розвиток політичних процесів, політичні традиції, чинні норми політичної практики, ідеї, концепції та переконання щодо взаємин між різними суспільно-політичними інститутами тощо, політичні відносини в цілому, що детерміновані особливостями історичного досвіду і національного характеру, геополітичного положення країни, комплексом соціально-політичних, економічних та природних чинників.

Політична мова – зовнішній спосіб вираження політичного мислення і політичних цінностей, характеризує кожен елемент політичної культури.

Політична модернізація – соціальні та інституціональні перетворення, пов'язані з переходом від одного типу політичної системи до іншого. Політичну модернізацію диференціюють як зростання динамізму політичної системи, її здатність адекватно реагувати на зміни політичних реалій; формування нової модернізаторської політичної еліти; зниження ступеня відчуження громадян від політичної влади; забезпечення реальної участі народу в політичному житті; підвищення впливу інформації; постійне вдосконалення цінностей та норм у системі політичної культури та ін.

Політична модифікація – процес, що є характерним для досить розвинутих і цілком прогресивних політичних систем і полягає в закономірній зміні акцентів у розташуванні політичних сил (партій), які конкурують на політичній арені. Під час політичної модифікації через оновлення відбувається закріплення ресурсів демократичної влади, парламентаризму, партійно-ідеологічного плюралізму, прав і свобод людини.

Політична партія – громадсько-політичне утворення, що переслідує мету вибороти владу в державі, утримати її, ефективно використовувати, реалізуючи політичну волю громадян.

Політична поведінка – сукупність реакцій соціальних суб'єктів (осіб, груп, спільнот) на певні форми, засоби і напрями функціонування політичної системи.

Політична свідомість – духовне утворення, яке включає політичні знання, ідеї, погляди, уявлення, переконання, інтереси, цінності, оцінки, орієнтації, звичаї, традиції, норми, настанови, соціально-політичні почуття, настрої тощо, що відбивають найістотніші економічні, соціальні, політичні та духовні інтереси людей, які мають бути реалізовані через інститути політичної системи.

Політична система суспільства – інтегрована сукупність відносин влади, суб'єктів політики, державних і недержавних політичних інститутів, покликаних виконувати функції захисту й гармонізації інтересів соціальних угруповань, забезпечувати політичну наступність і стабільність у життєдіяльності суспільства.

Політична соціалізація – процес набуття і закріплення стійких стереотипів політичної культури людини (свідомості й поведінки), коли формується рівень її політичного мислення, зрілості, самостійності, здатність бути відповідальною за свій політичний вибір, складається характер політичної взаємодії влади та індивіда.

Політична сфера – галузь реалізації владно-політичних відносин у суспільстві, що позначає межі поширення політичних ідей та впливів, в якій відбувається безпосередня діяльність держави, політиків і політичних організацій.

Політична трансформація – перехід від одного типу сучасної політичної системи до іншого, наприклад від автократії (тоталітаризму, авторитаризму) до демократії; історичний процес змін, що постає як єдність трансформації політичної системи суспільства, «людини політичної» (особа, еліта, колектив, організація) та політичної культури суспільства й особистості (ідеї, норми, рівень політичних відносин).

Політична участь – поняття, що визначає міру залучення громадян до процесів політичного життя, будь-які вияви та форми активності, дії, через котрі громадяни намагаються впливати на уряд, владні інститути, результати функціонування політичної системи загалом. **П. у.** інтерпретується також як почуття причетності до політичного життя або взаємодія, комунікація з лідерами, урядовими або неурядовими інститутами. Найпоширеніші вияви **п. у.**: голосування; звернення та контакти з політиками і посадовими особами в структурі державної влади та місцевого самоврядування; участь у демонстраціях і мітингах; грошові внески; написання листів; підписання петицій; членство в організаціях.

Політичне рішення – процес, у якому елементи структури, розвиваючись послідовно, передають накопичену інформацію та вироблені команди один одному; це здійснюваний у колективній або індивідуальній формі процес (технологія) визначення завдань політичної дії, етапів, способів їх досягнення.

Політичне функціонування – професійна політична діяльність, мета якої – розробити правові норми, управляти різними політичними інститутами.

Політичний конфлікт – зіткнення, протиборство різних соціально-політичних сил, суб'єктів політики в їх прагненні реалізувати свої інтереси, пов'язані з боротьбою за здобуття або утримання влади, що обумовлено протилежністю їх політичних інтересів і цінностей.

Політичний процес – сукупна діяльність усіх суб'єктів політики, що опосередковує публічну владу і пов'язана з формуванням, розвитком, перетворенням і функціонуванням політичної системи.

Політичний режим – сукупність головних засобів, методів і технологій здійснення політичної влади.

Політичні вибори – форма безпосереднього народо-владдя, яка полягає у народному волевиявленні через голосування з метою формування органів державної влади та місцевого самоврядування.

Політичні субкультури – сукупність політичних орієнтацій, що значно різняться від тих, які домінують у суспільстві.

Полюс сили – існування у сучасному геопросторі окремих політичних центрів (держав або регіонів), що визначають характер міжнародних відносин і притягують до орбіти своїх інтересів інших акторів міжнародних відносин.

Правляча еліта – сукупність індивідів, які наділені владою та приймають рішення стосовно змісту і розподілу основних цінностей суспільства.

Предмет дослідження соціально-політичних студій – вивчення закономірностей функціонування і розвитку соціальної і політичної сфер суспільства як цілісної системи в їх єдності та взаємозв'язку.

Принципи – результат узагальнення, висновки з усіх законів і категорій, що виступають як відправні положення науки.

Путч – форма (спроба) захоплення влади через використання репресивних заходів та частини армії; державний переворот, здійснений невеликою групою озброєних людей.

Реабілітація – метод здійснення соціального контролю, що розглядається як процес, під час якого девіанти можуть підготуватися до повернення до нормального життя і загальноприйнятого виконання своїх ролей у суспільстві.

Революція – докорінне, глибинне перетворення природи і механізмів влади у суспільстві, радикальна зміна всієї політичної системи, яка розкриває можливості значних соціально-економічних зрушень; фундаментальна структурна зміна існуючої соціальної, політичної чи економічної системи, яка відбувається раптово або протягом відносно короткого часу.

Ретритизм – тип поведінки, яка має місце, коли індивіди відкидають як культурні цілі, так і визнані засоби їх досягнення, нічого не пропонуючи натомість.

Реформа – комплекс заходів, якими вводяться такі нові суспільні відносини, які не змінюють основ (передусім економічних) системи суспільних відносин, але приводять до зміни умов діяльності всіх або групи членів суспільства.

Ритуалізм – тип поведінки, яка має місце, коли члени суспільства відкидають культурні цілі або принижують їх значущість, але при цьому механічно використовують схвалені суспільством засоби досягнення таких цілей.

Самість – властивість людини бути об'єктом для самої себе; здатність особистості вести внутрішній діалог.

Самооцінка – оцінка особистістю своїх здібностей, можливостей, місця серед інших людей. Основна функція самооцінки – регуляція поведінки особистості, самокорекція вчинків.

Санкція – засіб (заохочення або покарання) стимулювання людей до належної поведінки, обумовленої нормою.

Світова політика – сукупна політична діяльність основних суб'єктів міжнародних відносин; інтегрований процес, виражений у діяльності держав та інших легітимних і загальновизначених органів та організацій світового масштабу.

Синтез – об'єднання пізнаних у результаті аналізу елементів в єдине ціле.

Система гільдій – система добору еліти в основному закритого від громадськості відбору, в якій найважливішу роль відіграють наперед задані критерії, правила та процедури відбирання. По суті це бюрократична система селекції кадрів, яка передбачає безліч інститутів фільтрації претендентів на керівні посади, ієрархічність, протекціонізм, повільний еволюційний шлях нагору.

Соціалізація – процес інтеграції індивіда у суспільство, у різні типи соціальних спільнот (група, соціальний інститут, соціальна організація) через засвоєння ним елементів культури, соціальних норм та цінностей, на засадах яких формуються соціально значущі риси особистості.

Соціальна активність особистості – системна соціальна якість, в якій виявляється та реалізується рівень її соціальності, тобто глибина та повнота зв'язків особистості із соціумом, рівень перетворення особистості в суб'єкта суспільних відносин.

Соціальна група велика – спільнота людей з необмеженою чисельністю осіб, яких об'єднують соціальні ознаки, властиві членам цих груп, а не факт їх безпосереднього спілкування.

Соціальна група мала – спільнота людей чисельністю від двох до кількох десятків осіб, в якій соціальні зв'язки можуть бути реалізовані у формі персональних контактів.

Соціальна група неформальна – спільнота людей, члени якої самостійно виробляють правила поведінки, міжособистісні зв'язки мають емоційний характер, домінують взаємні симпатії; місце людини у просторі цих груп визначається не формальною посадою й офіційним статусом, а особистими рисами та якостями.

Соціальна група реальна – внутрішньоструктурована свідомо спільнота людей, яка має постійне членство, існує тривалий час.

Соціальна група уявна – спільнота людей, яка конструюється штучно для потреб статистики, існує віртуально (у свідомості) або виникає стихійно і легко розпадається.

Соціальна група формальна – спільнота людей, в якій чітко окреслені стосунки між членами, їх функції та права закріплені, а міжособистісні зв'язки визначені за допомогою законів, статутів, інструкцій, розпоряджень.

Соціальна дія – дія людини (незалежно від того, чи носить вона зовнішній чи внутрішній характер, зводиться до невтручання або терплячого прийняття), яка за передбачуваним однією або декількома дійовими особами змістом співвідноситься з дією інших людей або орієнтується на неї.

Соціальна мобільність – можливість індивіда (соціальної групи) пересуватися у соціальному просторі, змінювати свої соціальні позиції. Розрізняють *с. м. вертикальну* (перехід людини з однієї соціальної групи до іншої зі зміною рівня доступу до системи соціальних ресурсів) та *горизонтальну* (перехід людини з однієї соціальної групи до іншої без зміни рівня доступу до системи соціальних ресурсів); *індивідуальну* [зміна індивідом соціальної позиції (статусу) шляхом виходу з однієї соціальної групи й приєднання до іншої] та *групову* (зміни у побудові соціального простору, коли певні соціальні групи або підвищують, або знижують свій статус у суспільстві).

Соціальна нерівність – результат різного доступу окремих індивідів та соціальних груп до соціальних ресурсів, якими володіє суспільство.

Соціальна поведінка – якісна характеристика соціальної дії чи взаємодії, це те, як людина поводить себе у різних ситуаціях чи соціальних середовищах; спосіб виявлення особистістю переваг, мотивів, настанов, можливостей та здібностей у соціальній дії або взаємодії.

Соціальна роль – нормативний зразок поведінки індивіда, який займає певну соціальну позицію (у суспільстві, соціальній організації, соціальній групі) і виконує належні функції; відповідний прийнятим нормам спосіб поведінки людей залежно від їх статусу.

Соціальна страта – група людей, яка має спільну позицію у вертикальному вимірі соціального простору та характеризується схожим матеріальним становищем і приблизно однаковим обсягом прав та обов'язків.

Соціальна стратифікація – процес ієрархічного розшарування суспільства за критеріями *багатства* (економічне становище особи, рівень доходів, володіння рухомим і нерухомим майном, землею тощо), *влади* (можливість втілювати у життя свої наміри попри опір, невдоволення, небажання інших людей), *престижу* (статус у суспільстві).

Соціальна структура – сукупність усталених взаємодій, що залучають людей до суспільства як представників тих

чи інших великих соціальних груп; має дві складові: морфологічну (склад структури, представлений соціальними групами) і регулятивну (соціальні відносини).

Соціальна якість – специфіка особистості, яка визначається сукупністю соціально-психологічних властивостей і рис, пов'язаних певним чином та зумовлених типом соціальної взаємодії особистості з іншими людьми в конкретних соціально-історичних умовах і обставинах.

Соціальний процес – серія явищ або взаємодій, які відбуваються в організації, структурі груп і змінюють стосунки між людьми або між складовими елементами спільноти; сукупність дій соціальних спільностей, соціальних верств, різних груп, індивідів, що спрямовані на їх відтворення і забезпечення стабільності суспільної системи.

Соціальний статус – становище, яке займає індивід або соціальна група у суспільстві або окремі соціальній підсистемі суспільства.

Соціальний факт – об'єктивний результат і форма взаємодії людей, соціальних груп, класів, інших соціальних спільнот.

Соціально-політичні технології – інтелектуально спроектовані комплексні алгоритми соціально-політичних дій (соціально-політичних заходів, акцій, кампаній), які спрямовані на системне підвищення ефективності функціонування політичних суб'єктів з приводу виборення та утримання державної влади.

Суб'єкти державної влади – ті громадяни чи піддані даної країни, які обіймають певні державні посади (статуси) в органах державного управління та виконують відповідні владно-державні функції (ролі).

Суспільство – організована сукупність людей, об'єднаних відносинами, характерними для них на певному етапі історичного розвитку; соціальна самодостатня система, заснована на взаєминах людей у процесі реалізації особистих потреб.

Теократія – специфічний політичний режим у країні (близький до монархії), за якого церква цілком або частково підміняє інститути держави, а державна влада концентрується в руках офіційних духовних осіб.

Тоталітаризм – політичний режим, що регламентує усі суспільні та приватні сфери життя людини-громадянина і не визнає автономії від держави таких недержавних сфер людської діяльності, як економіка і господарство, культура, виховання, релігія.

Традиційні абсолютистські монархії – авторитарні режими, де донині відсутні поділ влади, політична конкуренція, панує ідеологія консервативної аристократії.

Транснаціоналізм – школа, яка близька у своїй основі до глобалізму і містить ідею об'єднання держав в умовах глобальних загроз, коли співпраця набуває характеру транснаціональних зв'язків, де число учасників практично нескінченне і не існує національних меж у рамках глобального світу.

Узагальнення – логічна операція, за допомогою якої в результаті виключення видової ознаки з'являється інше поняття більш широкого обсягу, але менш конкретного змісту; форма перетворення знання шляхом уявного переходу від часткового до загального в деякій моделі світу, що зазвичай відповідає і переходу на вищий щабель абстракції.

Фокус-група – сфокусоване групове інтерв'ю, спрямоване на виявлення в учасників їх суб'єктивного сприйняття будь-яких предметів чи явищ дійсності під час дискусії.

ІНФОРМАЦІЙНЕ ТА МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Список рекомендованої літератури

нормативно-правові акти

1. Про політичні партії в Україні: Закон України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text>
2. Виборчий кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#n4127>
3. Про інформацію: Закон України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
4. Про громадські об'єднання: Закон України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>
5. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>
6. Про затвердження Порядку проведення громадських слухань щодо врахування громадських інтересів під час розроблення проектів містобудівної документації на місцевому рівні: постанова Кабінету Міністрів України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/555-2011#Text>

основна література

1. Баранівський В. Ф. Політологія: підручник. Київ: Нац. акад. упр., 2016. 235 с.
2. Гелей С. Д., Ругар С. М. Політологія: навч. посіб. 9-те вид., перероб. і допов. Львів: Львів. комерц. акад., 2015. 370 с.
3. Лукашевич М. П., Туленков М. В. Соціологія: загальний курс: навч. посіб. Київ: Каравела, 2011. 408 с.
4. Муляр В. І. Політологія: навч. посіб. 4-те вид., перероб. і допов. Житомир: ЖДТУ, 2014. 335 с.
5. Пірен М. І. Загальна соціологія: підруч. для студентів ВНЗ. Київ: Персонал, 2014. 477 с.
6. Політологічний енциклопедичний словник / уклад.:

Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін.; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2015. 816 с.

7. Політологія: підручник / М. П. Требін, Л. М. Герасіна, І. О. Поліщук та ін.; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2013. 416 с.

8. Требін М. П., Герасіна Л. М., Поліщук І. О., Сахань О. М. Політологія: підручник / за ред. М. П. Требіна. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2018. 462 с.

9. Сокурняська Л. Г. Вступ до соціології: навч. посіб. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. 206 с.

10. Соціологія: навч. посіб. / за ред. С. О. Макеєва. 5-те вид., перероб. і допов. Київ: Знання, КОО, 2012. 566 с.

11. Соціологія: підручник / М. П. Требін, В. Д. Воднік, Г. П. Клімова та ін.; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2010. 224 с.

12. Соціологія: підручник / Ю. Ф. Пачковський, Н. В. Коваліско, І. В. Городняк та ін.; за ред. Ю. Ф. Пачковського. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2011. 418 с.

13. Соціологія: терміни і поняття: навч. енциклопед. слов.-довід. / за заг. ред. В. М. Пічі. Львів: Новий Світ-2000, 2018. 658 с.

14. Соціологія права: енциклоп. слов. / Л. М. Герасіна, О. Ю. Панфілов, В. Л. Погрібна та ін.; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2020. 984 с.

15. Теорія політики: підручник / В. М. Денісенко, В. С. Бліхар, М. П. Требін, Л. Я. Угрин та ін. Львів: Ліга-Прес, 2015. 668 с.

16. Требін М. П. Соціально-політичні студії: навч. посіб. Харків: Право, 2017. 696 с.

17. Требін М. П. Соціально-політичні студії: навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2018. 544 с.

18. Требін М. П. Соціально-політичні студії: посіб. для підгот. до іспиту. Харків: Право, 2019. 138 с.

додааткова література

1. Американський президенціалізм: інститут глави держави у США у персоналіях від зародження до сьогодення.

Біографічна енциклопедія / О. В. Бабкіна, С. М. Дерев'яноко, М. П. Трєбін та ін., за наук. ред. Н.М. Хоми. Львів: Новий Світ-2000, 2018. 369 с.

2. Андрєєва Я., Литовченко Н. Аналіз образу політичного лідера в просторі суджень сучасної студентської молоді. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Психологія. 2019. Вип. 1 (10). С. 6–9.

3. Андріяш В. І., Громадська Н. А. Соціальна стратифікація сучасного суспільства: етнічний аспект. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Серія «Державне управління». 2012. Т. 202. Вип. 190. С. 104–109.

4. Бабенко С. С. Нерівності у сучасному суспільстві. Харків: Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, 2011. 259 с.

5. Батиргарєєва В.С. Протидія поширенню алкоголізму – пріоритетний напрям державної політики у сфері боротьби зі злочинністю. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2013. Вип. 25. С. 35–44.

6. Богомаз К. Ю., Комих Н. Г. Новітні соціологічні теорії: хрестоматія: навч. посіб. Дніпродзержинськ: ДДТУ, 2011. 325 с.

7. Бойко Н. Соціально-психологічні особливості владної еліти у вимірі суспільної життєтворчості. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2015. № 1. С. 192–194.

8. Бондар-Підгурська О. В. Соціальна стратифікація українського суспільства на шляху до сталого інноваційного розвитку. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету*. Екон. науки. 2012. Вип. 21. С. 217–223.

9. Вербицька Г. А. Соціально-комунікаційні мережі політичної еліти в глобальному управлінні. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2019. № 2. С. 154–161.

10. Воднік В. Д. Проблеми профілактики проституції в умовах побудови громадянського суспільства в Україні. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія «Філософія, філософія права, політологія, соціологія». 2012. № 2 (12). С. 310–321.

11. Воднік В. Д. Самогубство: причини та шляхи профілактики. *Вісник Національного університету «Юридична акаде-*

мія України імені Ярослава Мудрого». Серія «Філософія, філософія права, політологія, соціологія». 2013. № 3(17). С.140–160.

12. Воднік В. Д. Проблеми профілактики злочинності в умовах побудови громадянського суспільства в Україні. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія «Філософія, філософія права, політологія, соціологія». 2014. № 1 (20). С. 249–270.

13. Воднік В. Д. Проблеми профілактики алкоголізму в умовах побудови громадянського суспільства в Україні. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія «Філософія, філософія права, політологія, соціологія». 2014. № 3 (22). С. 239–255.

14. Войтович Р. В. Інтелектуалізація еліт як технократична умова інституційного лідерства в державному управлінні. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2015. № 1. С. 48–53.

15. Волянська О.В. Проблема агресивної поведінки підлітків: фактори та механізми соціалізації. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія «Філософія, філософія права, політологія, соціологія». 2016. № 3(30). С. 117–134.

16. Герасіна Л. М. Політико-правові практики сучасної соціополітичної реальності: теоретико-праксеологічний синтез. *Український соціум*. 2012. № 4. С. 39–57.

17. Герасіна Л. М. Проблема впливу міжнародних організацій на сучасний світовий політичний процес. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*. Серія «Філософія, філософія права, політологія, соціологія». 2014. № 2 (21). С. 98–106.

18. Герасіна Л. М. Проблема вибору геостратегії сучасною Україною в геополітичному ландшафті світу. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія «Філософія, філософія права, політологія, соціологія». 2015. № 3 (26). С. 210–212.

19. Герасіна Л. М. Проблема вибору ефективної «моделі» демократії в державницьких практиках сучасної України. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава*

Мудрого. Серія «Філософія, філософія права, політологія, соціологія». 2015. № 4(27). С. 94–105.

20. Герасіна Л. М. Політичні детермінанти та специфіка державно-правових конфліктів в Україні. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*. Серія «Політологія». 2019. № 2(41). С. 8–19.

21. Герасіна Л. М. Наративи міжнародної конфліктності – глобальна турбулентність або деструкції світової системи? *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*. Серія «Політологія». 2020. № 2(45). С. 8–24.

22. Герасіна Л. М., Требін М. П. «Злами світосистеми»: глобальні зрушення та гібридні виклики. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*. Серія «Філософія, філософія права, політологія, соціологія». 2020. № 4(47). С. 72–93.

23. Гольцов А. Г. Геополітика та політична географія: підручник. Київ: Центр навч. літ., 2019. 416 с.

24. Гречко О. С. Соціальні групи: дефініція, взаємодія. *Збірник наукових праць Донецького державного університету управління*. Серія «Державне управління». 2014. Т. 15. Вип. 291. С. 52–62.

25. Громадянське суспільство: політичні та соціально-правові проблеми розвитку: монографія / Г. Ю. Васильєв, В. Д. Воднік, О. В. Волянська та ін.; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2013. 536 с.

26. Гукалова І. В., Омельченко Н. В. Категорія «урбанізація» у понятійній площині соціальної географії та інших наук. *Вісник Одеського національного університету*. Серія «Географічні та геологічні науки». 2015. Т. 20. Вип. 2. С. 96–108.

27. Гурц В. В. Особливості політичного лідерства в умовах становлення демократії. *Політологічний вісник*. 2015. Вип. 77. С. 344–352.

28. Денисюк С. Г. «Синдром сьгоднішнього дня» як характерна ознака сучасної політичної свідомості. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 22 «Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін». 2015. Вип. 16. С. 99–105.

29. Денисюк С. Г. Політична міфотворчість як технологія впливу на суспільну свідомість. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. Львів: Нац. ун-т «Львів. політехніка», 2015. Вип. 27. С. 56–62.

30. Дрозд Ю. В., Мельник І. В. Причини зловживання алкогольними напоями та їх рахування під час розробки адміністративно-правових заходів протидії пияцтву. *Митна справа*. 2011. № 1(73). Ч. 2. С. 410–414.

31. Дубінська В. О. Вплив традицій та новацій політичного лідерства на державне управління. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Державне управління*. 2015. Вип. 1(3). С. 11–15.

32. Жаровська І. Державна влада як детермінант соціального публічно-правового конфлікту. *Право України*. 2011. № 5. С. 196–203.

33. Історія політичної думки: підручник / за заг. ред. Н. М. Хоми. Львів: Новий Світ-2000, 2016. 1000 с.

34. Історія української соціологічної думки: навч. біогр. енциклопедія / за наук. ред. В. М. Пічі. Львів: Новий Світ-2000, 2020. 336 с.

35. Каленюк І. С., Цимбал Л. І. Форми прояву інтелектуального лідерства. *Економіка України*. 2016. № 3. С. 29–40.

36. Кельман М., Кристиняк М. Проблеми розвитку та якісного формування української еліти. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. С. 198–200.

37. Клімова Г. П. Концептуальні підходи до аналізу поняття «держава». *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія «Філософія, філософія права, політологія, соціологія». 2015. № 2(26). С. 161–169.

38. Козловець М. А. Соціальна структура українського суспільства в контексті постсоціалістичних трансформацій. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія «Соціологія». 2017. № 4 (35). С. 41–57.

39. Комарницька Г. О. Регіональна урбанізація: монографія. Львів: ЛДФА; Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2015. 175 с.

40. Корнієвський О. А. Громадянське суспільство та правляча еліта: проблеми взаємовідносин у сучасній Україні. *Стратегічні пріоритети*. 2014. № 3(32). С. 115–120.

41. Кузьмук О. Соціальна стратифікація суспільства: теоретична та емпірична інтерпретація поняття. *Соціологічні студії*. 2018. № 1. С. 27–31.

42. Макеєв С. Соціальна структура і трансформації. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2014. № 1. С. 27–29.

43. Міжнародна інформація: навч. посіб. / М. П. Требін, І. О. Поліщук, Н. П. Осипова та ін.; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2014. 336 с.

44. Невмержицький Є., Шульженко Ф. Суспільство і політична еліта України: держава розділена в собі. *Юридичний вісник України*. 2019. № 15 (12–18 квіт.). С. 4, 5.

45. Новітня політична лексика (неологізми, okazіоналізми та інші новотвори) / І. Я. Вдовичин, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.; за заг. ред. Н. М. Хоми. Львів: Новий Світ-2000, 2015. 492 с.

46. Олійник О. Фаворитизм і кронізм як основні критерії кадрового добору політико-управлінської еліти в Україні. *Віче*. 2014. № 20. С. 2–5.

47. Орлов О. В. Проблеми формування та розвитку управлінської еліти. *Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України*. 2014. № 2. С. 75–79.

48. Осипчук А. Д. Структура, агентність та соціальна система в теорії структурації Ентоні Гідденса. *Грані*. 2015. № 12(1). С. 74–79.

49. Парсонс Т. Соціальна структура і особистість: зб. творів / пер. з англ. В. Верлоки і В. Кебуладзе. Київ: Дух і літера, 2011. 337 с.

50. Підлісна Т. В. Сучасні моделі лідерства: досвід для України. *Університетські наукові записки: наук. часопис*. 2015. № 1(53). С. 347–356.

51. Пірен М. І. Елітне лідерство для турбулентного українського суспільства. *Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України*. 2014. № 2. С. 64–68.

52. Погрібна В. Л. Криза ідентичності і глобалізація су-

спільства: питання чи відповіді? *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*. Серія «Філософія, філософія права, політологія, соціологія». 2014. № 1 (20). С. 240–248.

53. Погрібна В. Л. Теоретична соціологія вчора, сьогодні, завтра: в пошуках методологічних перспектив. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*. Серія «Філософія, філософія права, політологія, соціологія». 2014. № 2 (21). С. 196–206.

54. Погрібна В. Л., Сахань О. М. Війна і корупція в свідомості українців: злочинний симбіоз чи природний конфлікт? *Українське суспільство в умовах війни: виклики сьогодення та перспективи миротворення: матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Маріуполь, 15 черв. 2018 р.). Маріуполь: ДонДУУ, 2018. С. 89–93.

55. Політико-правова ментальність українського соціуму в умовах європейської інтеграції: монографія / О. О. Безрук, В. С. Бліхар, Л. М. Герасіна та ін.; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2019. 744 с.

56. Політична енциклопедія / редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ: Парлам. вид-во, 2011. 808 с.

57. Політичні інститути країн Центрально-Східної Європи: порівняльний аналіз / А. С. Романюк (заг. ред.), В. С. Литвин, Н. В. Панчак-Бялоблоцка. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2014. 358 с.

58. Політичні механізми формування громадянської ідентичності в сучасному українському суспільстві: монографія / Т. Бевз, О. Зорич, А. Зуйковська та ін. Київ: ПІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2014. 206 с.

59. Політологія: енциклопед. слов. / В. М. Денисенко, Л. Я. Угрин, Н. М. Хома; за ред. В. П. Мельника. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2014. 406 с.

60. Політологія: навч. енциклопед. слов.-довід. для студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації / В. М. Денисенко, О. М. Сорба, Л. Я. Угрин та ін.; за наук. ред. Н. М. Хоми. 2-ге вид., стер. Львів: Новий Світ-2000, 2015. 779 с.

61. Поліщук І. О. Політична культура: дефініція, структура та функції. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія «Філософія, філософія права, політологія, соціологія». 2013. № 3 (17). С. 194–196.
62. Поліщук І. О. Політичні медіатехнології. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія «Філософія, філософія права, політологія, соціологія». 2014. № 2 (21). С. 125–134.
63. Поліщук І. О., Кузь О. М., Моторнюк Т. М. Вибірчі технології в модерному електоральному процесі США та України: монографія. Харків: ВД «ІНЖЕК», 2012. 256 с.
64. Поліщук І. О., Чигрінов В. І. Політико-культурний фактор в електоральному процесі постсоціалістичних суспільств: монографія. Харків: ХІБМ, 2015. 429 с.
65. Правова і політична культура українського соціуму за умов модернізації політико-правового життя: монографія / О. О. Безрук, Л. М. Герасіна, І. В. Головка та ін.; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2016. 560 с.
66. Правове виховання в сучасній Україні: монографія / А. П. Гетьман, Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян та ін.; за ред. В. Я. Тація, А. П. Гетьмана, О. Г. Данильяна. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2013. 440 с.
67. Пустоловська О. О. Первинна політична еліта незалежної України в розбудові державності. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*. Серія 18 «Економіка і право». 2013. Вип. 22. С. 169–176.
68. Рахманов О. А. Соціальна стратифікація і класова структура суспільства: навч.-метод. комплекс. Київ: КНЕУ, 2011. 30 с.
69. Рудакевич О. М. Політична культура національних спільнот: теорія та методологія дослідження. Тернопіль: ТНЕУ, 2013. 354 с.
70. Сахань О. М. Проблеми політичної модернізації за сучасних умов розвитку української держави. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія «Філософія, філософія права, політологія, соціологія». 2015. № 3 (26). С. 274–277.

71. Сковронський Д. М. Політичні та економічні трансформації соціальної держави: монографія. Львів: Афіша, 2015. 199 с.
72. Смолій В. А., Степанков В. В. Інститут влади в політичній системі України. Київ: Наук. думка, 2014. 241 с.
73. Соціально-гуманітарна сфера України перед глобальними викликами сучасності: монографія / за заг. ред. О. Ю. Панфілова. Харків: Інжек, 2013. 236 с.
74. Соціально-гуманітарна сфера України в сучасних дискурсах: монографія / за заг. ред. О. Ю. Панфілова. Харків: ХІФ КНТЕУ, Вид. О. А. Мирошниченко, 2019. 284 с.
75. Сурай І. Г. Сучасне лідерство в державному управлінні: методологічні аспекти формування знань, умінь та навичок. *Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України*. 2015. № 1. С. 54–59.
76. Суспільні цінності населення України в теоретичних і практичних вимірах / авт. кол.: М. І. Михальченко (керівник) та ін. Київ: ІІІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2013. 336 с.
77. Сучасна політична лексика: енциклопед. слов.-довід. / І. Я. Вдовичин, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.; за наук. ред. Н. М. Хоми. Львів: Новий Світ-2000, 2015. 396 с.
78. Теорія міжнародних відносин. Міжнародні відносини та світова політика: навч. посіб. / М. П. Требін, Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна та ін.; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2016. 540 с.
79. Требін М. П. Феномен політичної культури в політико-правовому житті суспільства. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія «Філософія, філософія права, політологія, соціологія». 2012. № 2 (12). С. 151–165.
80. Требін М. П. Розвиток громадянського суспільства в Україні в контексті євроінтеграції. *Український соціум*. 2014. № 1 (48). С. 106–118.
81. Требін М. П. «Гібридна» війна як нова українська реальність. *Український соціум*. 2014. № 3 (50). С. 113–127.
82. Требін М. П. Концептуалізація детермінант війни в

контексті соціологічного знання. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». 2016. Вип. № 36. С. 15–22.

83. Требін М. П. Війна в історії людства та її особливості у XXI столітті. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Серія «Міжнародні відносини». 2016. № 2 (327). С. 43–48.

84. Требін М. П. Україна перед викликами XXI століття. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія «Соціологія». 2017. № 4 (35). С. 141–156.

85. Требін М. П. Тероризм: його сутність і різноманіття кризь призму політологічного аналізу. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Серія «Міжнародні відносини». 2017. № 6 (355). С. 212–219.

86. Требін М. П. Війна і тероризм: симбіотичні відносини. *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія «Історія, політологія». 2017. Вип. 18. С. 365–373.

87. Требін М. П., Поліщук І. О. Політична культура: ретроспективний огляд концептуальних підходів. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія «Філософія, філософія права, політологія, соціологія». 2013. № 1 (15). С. 123–141.

88. Українське суспільство в умовах глобальних змін: цивілізаційний вимір: монографія / за заг. ред. О. Ю. Панфілова. Харків: ВД «Інжек», 2015. 240 с.

89. Ципко С., Кріслата Х. «Нові маргінальні групи» у соціальній структурі сучасного суспільства: теоретичний аспект дослідження. *Релігія та соціум*. 2015. № 1-2. С. 149–155.

90. Яременко О. Л., Жуковська О. В. Роль довіри в розвитку економічних інститутів: монографія. Харків: НУА, 2015. 170 с.

91. Herasina L.M. Concept and tendencies to the development of the world political process. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія «Політологія». 2018. № 2 (37). С. 8–17.

92. Ballantine J.H., Roberts K.A., Korgin K.O. Our social

world: condensed: an introduction to sociology. Sixth edition. Los Angeles: SAGE, 2020. xxxv. 550 p.

93. Browne K. An introduction to sociology. Fifth edition. Medford, MA: Polity Press, 2020. xii. 619 p.

94. Handbook of research on recent developments in internet activism and political participation / edited by Yasmin Ibrahim. Hershey, PA: IGI Global, 2020. xix. 368 p.

95. Oplinger J. An introduction to comparative sociology. Jefferson, North Carolina: McFarland & Company, Inc., Publishers, 2020. 188 p.

96. Simon D., Romance J., Riemer N. The challenge of politics: an introduction to political science. Sixth edition. Washington, D.C.: CQ Press, 2020. xxvi. 458 p.

97. The Oxford handbook of comparative political theory / edited by Leigh K. Jenco, Murad Idris, Megan C. Thomas. New York: Oxford University Press, 2020. xiii. 757 p.

98. Whitman Cobb W. Political science today. Washington, DC: SAGE; CQ Press, 2020. xxi. 302 p.

99. Woodcock P. Political theory: a beginner's guide. Cambridge, UK; Medford, MA: Polity, 2020. 183 p.

Інтернет-ресурси

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

2. Інститут соціології НАН України. URL: <https://i-soc.com.ua/>

3. Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України. URL: <http://www.idss.org.ua/>

4. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. URL: <http://www.ipiend.gov.ua/?mid=7>

5. Інститут трансформації суспільства. URL: <http://www.soskin.kiev.ua>

6. Київський міжнародний інститут соціології. URL: <http://www.kiis.com.ua/>

7. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадсь-

кого. URL: <http://www.nbuu.gov.ua>

8. Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. URL: <https://niss.gov.ua/>

9. Представництво ООН в Києві. URL: <http://www.un.org.ua/>

10. Стандартизований навчально-методичний комплекс кафедри соціології та політології (бібліотека НЮУ імені Ярослава Мудрого). URL: http://library.nlu.edu.ua/index.php?option=com_k2&view=itemlist&task=category&id=161:kafedra-socziologii-ta-politologii&Itemid=151

* * *

Відкритий доступ до онлайн ресурсів: Oxford Handbooks Online; Oxford Scholarship Online; Max Planck Encyclopedia of Public International Law; Oxford Constitutions of the World.

Доступ до інформації можливий на абонементі наукової літератури Навчально-бібліотечного комплексу (вул. Пушкінська, 84-А, 4 поверх), у залі періодичних видань (вул. Пушкінська, 84-А, 5 поверх), у філіях бібліотеки: № 1 (вул. Динамівська, 4), № 2 (вул. Пушкінська, 106).

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Загальний розрахунок годин лекцій, семінарських занять та самостійної роботи.....	5
Програма навчальної дисципліни «Соціально-політичні студії».....	6
Плани семінарських занять.....	10
Поточний модульний та підсумковий контроль знань студентів.....	15
Організація поточного модульного контролю.....	15
Індивідуальна робота студентів.....	17
Критерії оцінювання успішності студентів.....	17
Контрольні питання.....	18
Словник основних термінів.....	23
Інформаційне та матеріально-технічне забезпечення.....	44

Навчальне видання

Електронне видання

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
ТА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ СТУДІЇ»

для студентів I та II курсів
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
галузі знань 08 «Право»
спеціальності 081 «Право»,
галузі знань 29 «Міжнародні відносини»
спеціальності 293 «Міжнародне право»
денних факультетів

У к л а д а ч і: ТРЕБІН Михайло Петрович,
ПАНФІЛОВ Олександр Юрійович,
ВОДНІК Валентина Давидівна,
ВОЛЯНСЬКА Олена Володимирівна,
ГЕРАСІНА Людмила Миколаївна,
КЛІМОВА Галина Павлівна,
ПІДКУРКОВА Ірина Валеріївна,
ПОГРІБНА Вікторія Леонідівна,
ПОЛЩУК Ігор Олексійович,
САХАНЬ Олена Миколаївна

Відповідальний за випуск *М. П. Требін*

Редактор *Л. М. Рибалко*

Комп'ютерна верстка *А. В. Старжинської*